

dîş (*Kitâbü'l-Müsne'd, el-Müsne'dü'l-l-ke-bîr, Kitâbü'l-Âdâb ve Kitâbü's-Sünen fi'l-fıkâh* adlı eserlerinin bulunduğu zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mahled el-Attâr, *Ahbarü's-sığâr* (nşr. Abdullah Kennûn, *el-Akâdemiyye*, III, Rabat 1986 içinde), s. 113-146; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdü'd), s. 233; Dârekutnî, *es-Sünen*, Beyrut 1966, I, 181; Hatîb, *Târihu Bağdâd*, III, 310-311; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, II, 73-74; Sem'ânî, *el-Ensâb*, V, 142-143, 356-358; VIII, 474; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VI, 334; İbnü'l-Müstevfî, *Târihu Erbil* (nşr. Sâmî es-Sak-kî), Bağdad 1980, I, 130; Zehebi, *A'lâmü'n-nü-belâ*, XV, 256-257; a.mlf., *Tezkiretül'l-huffâz*, III, 828; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 207; Yâfî, *Mir'âtü'l-cenân*, Beyrut 1970, II, 310; İbn Hacer, *Li-sânü'l-Mizân*, V, 374; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 344-345; *Keşfü'z-zunûn*, I, 27; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 331; *Hediyetü'l-ârifîn*, VI, 36; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XII, 9-10; a.mlf., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 746; Sezgin, *GAS*, I, 181; Kettânî, *er-Risâletü'l-müste'rafe*, s. 90; Elbânî, *Mahtûât*, s. 109; Ramazan Şeşen v.dğr., *Fihristü Mahtûâtı mektebeti Köprülü*, İstanbul 1406/1987, II, 242; İhsan Özkes, *Muhammed b. Mahled ve Hadis Cüzü* (yüksek lisans tezi, 1990, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); Ali Refîî, "İbn Mahled", *DMBİ*, IV, 592.

İHSAN ÖZKES

İBN MAİN

(bk. YAHYÂ b. MAİN).

İBN MÂKÛLÂ

(ابن مأكولا)

Ebû Nasr Alî b. Hibetillâh b. Alî el-İclî
(ö. 475/1082'den sonra)

Muhaddis ve biyografi yazarı.

Aslen Cerbâzkânîli olup 5 Şâban 421'-de (8 Ağustos 1030) Bağdat yakınlarındaki Ukberâ'da dünyaya geldi. Doğum tarihi 402 (1011), 420, 422 ve 429 (1038) olarak da zikredilmiştir. Cerbâzkânî ve Bağdâdî nisbeleriyle de anılır. Mâkûlâ vezirler, kadılar yetiştiren Bağdatlı seçkin bir ailenin ismidir. Babası Büveyhîler'den Celâlüddeve'nin vezirliğini yapmış, daha sonra hapsedilmiş ve hapse ölmüştür. Amcası Hasan b. Alî ile babasının yeğeni Ebû Saîd İbn Mâkûlâ da aynı görevi yapmış, diğer bir amcası Ebû Abdullah Hüseyin b. Ali Bağdat'ta Şâfiî kâdîkudâtı olmuştur. Kendisinin "Sa'dülmelik" ve "Emîr" lakaplarıyla anılmasının sebebi, Halife Muktedî-Biemrillâh tarafından muhtemelen Horasan ve Semerkant'a elçi olarak gönderilirken bu unvanlarla taltif edilmesidir.

On yaşından itibaren tanınmış hocalardan özel eğitim gören İbn Mâkûlâ yirmi yaşına kadar Kur'an, Arapça, edebiyat, hesap ve hadis dersleri aldı (*el-İkmâl*, neşreden giriş, I, 24). Daha sonra tahsilini ilerletmek için Horasan, Mâverâünnehir, el-Cezîre, Dimaşk ve Mısır'a gitti. Akranları arasında hadis bilgisiyle tanındı. Hadis râvilerini ve nahiv ilmini iyi bilmesiyle, ayrıca yazdığı şiirlerle şöhret kazandı. 462'de (1070) Bağdat'a döndü. İbn Mâkûlâ'nın hocaları arasında Hatîb el-Bağdâdî, Bûsrâ b. Mesîs el-Fâtînî er-Rûmî, Ahmed b. Muhammed el-Atîkî ve Kâdî Ebû't-Tayyib et-Taberî gibi isimler bulunmakta, şeyhi Hatîb el-Bağdâdî, fakih Nasr b. İbrâhîm el-Makdisî, Şücâ b. Fâris ez-Zühîl ve Muhammed b. Tarhân el-Türkî ondan faydalananlar arasında yer almaktadır. Devrin Abbâsî halifesi Muktedî-Biemrillâh onu, Semerkant ve Buhara Meliki Tamgan Han'a kendisine biat etmesini sağlamak üzere elçi gönderdi. Bu görevle Horasan'a birkaç defa gittiği kaydedilmektedir.

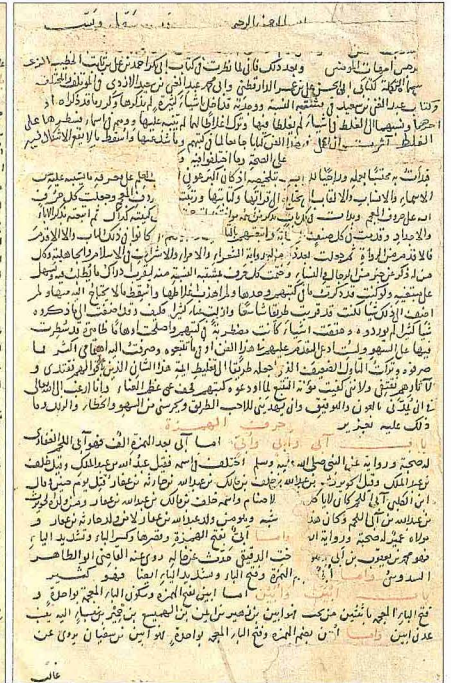
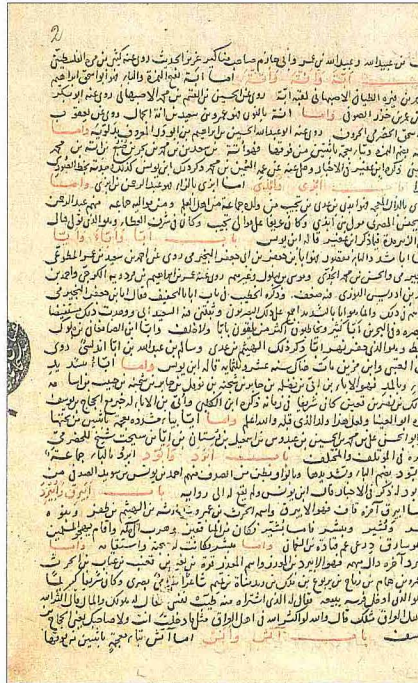
İbn Mâkûlâ, doğuya yaptığı son seyahatte Cürcân'da veya Ahvaz'da yahut Kirman'da yanındaki Türk asıllı köleleri tarafından öldürülmüş ve malları gasbedilmiştir. Ölüm tarihi ve yeri hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Güvenilir

kabul edilen rivayete göre 475 (1082) yılı başlarında Bağdat'tan ayrıldığı ve daha sonra öldürülmüştür. Ölüm tarihi çeşitli kaynaklarda 479 (1086), 486 ve 487 olarak da zikredilmiştir.

İbn Mâkûlâ hadis hâfızı ve ricâl âlimi, rivayetlerine güvenilir bir kişi, gramer bilgisi kuvvetli bir şairdir. Hatîb el-Bağdâdî'den sonra "ikinci Hatîb" diye meşhur oldu. Hâfız Ebû Nasr el-Humeydî, Hatîb el-Bağdâdî'ye bir şey sorduğu zaman titizliği sebebiyle kitaba bakarak cevap verdiğini, İbn Mâkûlâ'ya bir şey sorduğunda ise onun kitaptan okur gibi ezberinden açıklamalar yaptığını söylemektedir. Hatîb el-Bağdâdî, *el-Mü'tenif fi tekmileti'l-Muhtelif* ve *l-mu'telif* adlı eserini tenkit etmek üzere İbn Mâkûlâ'nın bir kitap yazdığını öğrenince ona bunun doğru olup olmadığını sormuş, İbn Mâkûlâ da muhtemelen hocasını üzmemek için böyle bir çalışma yapmadığını söylemiş, *Tehzîbü müstemirri'l-evhâm* adlı bu çalışmasını hocasının vefatından sonra ortaya çıkarmıştır.

Eserleri. 1. *el-İkmâl* fi ref'i'l-irtiyâb* 'anî'l-mü'telif ve'l-muhtelif mine'l-esmâ' ve'l-künâ ve'l-ensâb. Güvenilir kaynaklardan sayılan eser Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî (I-VI, Hay-

İbn Mâkûlâ'nın *el-İkmâl fi ref'i'l-irtiyâb* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 410)

darâbâd 1962-1967) ve Nâyif Abbas (VII. cilt, Beyrut 1976) tarafından yayımlanmıştır. 2. *Tehzîbü müstemirri'l-evhâm 'alâ zevî'l-ma'rife ve üli'l-efhâm* (*Tehzîbü müstemirri'l-evhâm 'alâ zevî't-temen-nî ve'l-aḥlâm [a'lâm]*). *el-İkmâl*'in ve Ha-tîb el-Bağdâdî'nin aynı konudaki eserinin müphem yönlerinin açıklanması ve eksik taraflarının tamamlanması amacıyla kaleme alınan eseri Seyyid Kisrevî Hasan neşretmiştir (Beyrut 1410/1990). *Tekmilâtü'l-İkmâl* adıyla zikredilen eser de (Zirikî, V, 30) muhtemelen bu kitaptır. İbn Mâkûlâ'nın ayrıca *Müfâḥarâtü'l-kalem ve's-seyyîf ve'd-dînâr* (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1758), *Kitâbü'l-Vüzerâ'* (*el-İkmâl*, I, 549; Safedî, XXII, 280) ve *Kitâb fi 'ilmi'l-hadîs* (*Hediyetü'l-'ârifîn*, I, 693) adlı eserleri bulunduğuna belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl* (nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî), Haydarâbâd 1381/1962, I, 549, ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 18-48; a.mlf., *Tehzîbü müstemirri'l-evhâm 'alâ zevî'l-ma'rife ve üli'l-efhâm* (nşr. Seyyid Kisrevî Hasan), Beyrut 1410/1990, neşredenin girişi, s. 25-35; İbn Asâkir, *Târîḫü Dimaşk* (Amrî), XLIII, 263-265; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebe'*, XV, 102-111; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 128, 227; İbnü'n-Necâr, *el-Müstefâd* (nşr. M. Mevlûd Halef), Beyrut 1986, s. 354-357; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, IX, 79; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 305-306; İbn Abdülhâdî, *'Ulemâ'ü'l-hadîs*, III, 393-397; Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, IV, 1201-1207; a.mlf., *A'lâ-mü'n-nübelâ'*, XVIII, 569-578; a.mlf., *Düvelü'l-İslâm*, Beyrut 1405/1985, s. 250; a.mlf., *el-'İber*, II, 355; Safedî, *el-Vâfi*, XXII, 280-282; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, III, 110-112; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XII, 123-124, 145-146; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, V, 115-116; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1637, 1758; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 381; *Hediyetü'l-'ârifîn*, I, 693; Brockelmann, *GAL*, I, 435; *Suppl.*, I, 602; *GAL* (Ar.), VI, 176-178; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VII, 257; Ket-tânî, *er-Risâletü'l-müsteṭrafe*, s. 116, 211-212; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), II, 201, 246; V, 30; Manuela Marin, "Biografías de Andaluses en la obra de Ibn Mâkûlâ", *Actas de las II Jornadas de Cultura Árabe e Islámica* (1980), Madrid 1985, s. 353-364; Nuri Topaloğlu, *Selçuklu Devri Muhaddisleri*, Ankara 1988, s. 99; K. V. Zetterstéen, "İbn Mâkûlâ", *IA*, V/2, s. 767; J. C. Vadet, "İbn Mâkûlâ", *EP* (İng.), III, 860-861.

NURİ TOPALOĞLU

İBN MÂLİK el-HAMMÂDÎ

(ابن مالك الحمادى)

(470/1077 [?])

Yemen İsmâilîliği'ne dair
Keşfü esrârî'l-Bâtîniyye
adlı eserin müellifi

(bk. KEŞFÜ ESRÂRÎ'L-BÂTİNİYYE).

İBN MÂLİK et-TÂİ

(ابن مالك الطائي)

Ebû Abdillâh Cemâlüddîn
Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik
et-Tâî el-Endelüsî el-Ceyyânî
(ö. 672/1274)

el-Elfiyye adlı eseriyle tanınan
gramer, sözlük ve kıraat âlimi.

600'de (1204) Kurtuba (Cordoba) civarındaki Ceyyân'da (Jean) dünyaya geldi. Bazı kaynaklarda doğum tarihi olarak 598 (1202), 601 (1205) ve 602 (1206) yılları da verilmektedir. İspanya'nın fethinden sonra Kurtuba, İşbiliye (Sevilla) ve Mürsiye (Murcia) bölgelerine yerleşen Tay kabilesine mensup olduğu için Tâî nisbesiyle anılır. İbn Mâlik Ceyyân'da Sâbit b. Hiyâr, Ebû Rezîn el-Külâî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Nüvvâr ve Muhammed el-Merşânî gibi âlimlerden dil ve kıraat dersleri aldı. Bir süre Ebû Ali Şelevbîn'in dil derslerini dinledi. Endülüs'teki siyasi istikrarsızlık ve sosyal çalkantılar sebebiyle otuz yaşlarında Kuzey Afrika'ya göç eden İbn Mâlik daha sonra hacca gitti. Dönüşte Dimaşk'a uğradı ve burada muhaddis Ebû'l-Hasan Alemüddin es-Sehâvî, Ebû'l-Fazl Mukerrem ve Ebû Sâdık Hasan b. Sabbâh'ın derslerine katıldı. Bu sırada Dimaşk'ta bulunan dil âlimi Cemâleddin İbnü'l-Hâcib'den de istifade etti. Ardından gittiği Halep'te Ebû'l-Bekâ İbn Yâfi ile öğrencisi İbn Amrûn'un derslerinde bulundu.

İbn Mâlik, öğrenimini tamamladıktan sonra Halep'te Sultâniyye ve Âdiliyye medreselerinde dil ve kıraat dersleri verdi. Bu dersleri gittiği Hama'da da sürdürdü. Bir müddet sonra Dimaşk'a dönerek buraya yerleşti. Endülüs'ten gelen âlimler gibi Mâlikî iken Şâfiî mezhebine geçen İbn Mâlik, hayatının sonuna kadar dil ve kıraat dersleri vermeye ve eser yazmaya devam etti. Birçok eserini şerhden ve İbnü'n-Nâzım diye tanınan oğlu Bedreddin Muhammed ile Bedreddin İbn Cemâa, fıkıh âlimi Ebû Zekeriyâ en-Nevevî, hadis âlimi Ebû'l-Hüseyn Ali b. Muhammed el-Yûnînî ve şair Bahâeddin İbnü'n-Nehhâs öğrencileri arasında zikredilebilir. 12 Şâban 672'de (21 Şubat 1274) Dimaşk'ta vefat etti ve Kâsiyûn dağının eteklerindeki mezarlığa defnedildi. Öğrencisi Bahâeddin İbnü'n-Nehhâs el-Halebî ile Şerefeddin el-Hasnî onun hakkında mersiyeler kaleme almışlardır (Süyûtî, I, 134-137).

Arap dilinin inceliklerine vâkıf olmak hususunda büyük gayret sarfeden İbn Mâ-

lik şöhreti Sîbeveyhi'yi aşmış büyük bir dil âlimidir. Arap dili ve grameri yanında lugat ve kıraat ilminde de otorite sayılırdı. Gramer ve lugata dair meselelerde zikrettiği örnek beyitler âlimlerin takdirini kazanmıştır. Gramer meselelerinde Kur'an'dan sonra hadisleri ilk defa yoğun ve sistemli bir şekilde örnek olarak kullanması Arap gramerinde yeni bir çıkışın açılmasına vesile olmuştur (Tâhâ Muhsin, XXXV/1 [1984], s. 236-237). İbn Mâlik'ten önce gramer kuralları anlatılırken Kur'an'dan ve 150 (767) yılından önce yazılan şiirlerden örnek veriliyor, hadisler örnek olarak kullanılmıyordu. Öte yandan İbn Mâlik, karmaşık gramer meselelerini sade bir dille anlatarak Arap gramerinin öğretiminde büyük kolaylık sağlamıştır. Aynı zamanda şair olan İbn Mâlik, gramer ve lugata dair çok sayıda didaktik manzume kaleme almıştır. Basra ve Küfe dil mekteplerinden etkilenecek şekilde bunlara bağlı kalmamış, zaman zaman birine veya her ikisine muhalefet ettiği gibi bazan iki mektebin görüşlerini uzlaştırmış, bazan her ikisinde de olmayan görüşler ileri sürmüştür.

Eserleri. A) Gramer. 1. Teshîlül'l-Fevâ'id ve tekmilül'l-Makâşid. Müellifin *el-Fevâ'id* ve *el-Makâşid* adlı eserlerinin sade bir dille genişletilmiş şeklidir (nşr. M. Kâmil Berekât, Kahire 1387/1967). Eser üzerine başta müellifin şerhi olmak üzere otuz kadar şerh yazılmıştır. Bunların en meşhuru İbn Akil'in *el-Müsâ'id 'alâ Teshîlül'l-Fevâ'id*'idir (nşr. M. Kâmil Berekât, I-II, Mekke 1980). Abdülfettâh Ebû'l-Fütûḫ İbrâhîm, *el-Mesâ'ilü'l-hilâfiyye ve 'alâkatühâ bi'l-lehecâtî'l-'Arabîyye fî Kitâbi't-Teshîl li'bn Mâlik* adlı kitabında (Kahire 1990) eserdeki ihtilâflı meselelerin Arap lehçeleriyle ilgisini incelemiştir. 2. *Şerḫu'l-Teshîl*. Bir önceki eserin şerhidir (nşr. Abdurrahman es-Seyyid – Muhammed el-Mahtûn, I-IV, Kahire 1410/1990). 3. *el-Kâfiyetü's-Şâfiye*. İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye* ve eş-Şâfiye adlı eserlerinden etkilenecek şekilde alınmış 2757 (veya 2790) beyitlik bir urcûzedir (Kahire 1332/1914). 4. *Şerḫu'l-Kâfiyeti's-Şâfiye* (*el-Vâfiye fî şerhi'l-Kâfiye*) (nşr. Abdülmün'im Ahmed Herîdî, I-V, Mekke 1402/1982). 5. *el-Elfiyye** (*el-Hulâsatü'l-elfiyye*, *el-Hulâşa*). *el-Kâfiyetü's-Şâfiye*'nin özetidir. İbn Mu'tî'nin *ed-Dürretü'l-elfiyye fî 'ilmi'l-'Arabîyye* adlı eserinden esinlenilerek nazmedilen eser Silvestre de Sacy tarafından Fransızca'ya çevrilerek metniyle birlikte yayımlanmış (Paris-London 1833),